

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

ВОВК ОЛЕНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 81'42:811.111:821.111

**ВЕРБАЛКА ЕМОЦІЇ ЖАХУ В АНГЛОМОВНОМУ
МУЛЬТИМОДАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
філологічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Київському університеті імені Бориса Грінченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Шурма Світлана Григорівна,
Київський університет імені Бориса
Грінченка, доцент кафедри
англійської філології та перекладу;

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
Маріна Олена Сергіївна,
Київський національний лінгвістичний
університет, доцент кафедри англійської
філології, перекладу і філософії мови імені
професора О. М. Мороховського;

кандидат філологічних наук, доцент
Головня Алла Василівна,
Національний авіаційний університет, доцент
кафедри англійської філології і перекладу.

Захист відбудеться "13" грудня 2019 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.08 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-б.

Автореферат розісланий "11" листопада 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. П. Калитюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферовану дисертаційну роботу присвячено дослідженню емотивів жаху в англomовному художньому дискурсі та визначенню способів їх інтерсеміотичної трансформації в кінодискурсі.

Вербалізація емоцій є об'єктом дослідження таких дисциплін, як загальне мовознавство (І. С. Баженова, А. А. Калита, В. І. Шаховський), психолінгвістика (Н. В. Вітт, Е. Л. Носенко, О. М. Шахнарович, В. Ф. Becker), стилістика (Т. В. Адамчук, Е. С. Азнаурова, Т. В. Матвєєва, Т. О. Мизин, А. Foolen, U. M. Lüdtke), когнітивна лінгвістика (О. О. Борисов, О. П. Воробйова, F. Danes, J. Culpeper, B. Lewandowska-Tomaszyk, K.A. Lindquist, E. Semino, M. Schwarz-Friesel, R. Tsur, A. Wierzbicka, та інші) та культурологія (J-M. Dewaele, F. Sharifian, R. Williams).

На сьогодні вчені розрізняють поняття «емоційність» та «емотивність» (С. В. Гладь, Я. В. Гнезділова, І. А. Редька, К. Oatley, J. Reykowski, S. E. Wood). При цьому емоційність розуміють як групу психофізіологічних процесів, що виникають унаслідок впливу подразника, тоді як емотивність – це вираження таких процесів за допомогою мовних засобів (В. І. Шаховський). Таким чином, емоції жаху в художніх творах реалізуються за допомогою лексичних одиниць. Із цього випливає, що емоція жаху є емотивом та основним жанротвірним елементом горор.

Питання жанру горор привернули увагу багатьох зарубіжних та вітчизняних дослідників (С. В. Жаринов, N. Carroll, M. Castle, D. D'Amassa, V. F. Fisher, J. Morgan, M. B. Tumn, F. S. Frank, S. T. Joshi, J. Kristeva, T. Todorov та інші). Жанр горор як культурний феномен розглядали з позиції історичних та теоретичних підвалин кінематографа (Д. Е. Комм, Ю. М. Лотман, F. Casetti, В. Ф. Kavin), вивчення творчих доробок окремих режисерів, кінематографічних прийомів і спецефектів (S. Abbott, R. Altman, M. Carlson, J. Harper, A. Knee) та комбінування жанру горор із іншими жанрами (W. Paul, B. J. Hallenbeck). В Україні горору як жанру присвячено наукові праці, у яких досліджуються генеза та його розвиток (Т. М. Тимошенкова), концептуалізація емоцій жаху та страху (О. О. Борисов, І. О. Андрєєва, О. О. Коляденко, Ю. В. Назарова), а також співвідношення елементів вираження емоції жаху в текстах оригіналу та перекладу (А. Г. Гудманян, А. О. Іванова). Тож кількість праць, яка постійно зростає, свідчить про актуальність питання. Проте в наукових дослідженнях приділено недостатньо уваги вивченню реалізації емоції жаху в різних семіотичних системах.

Актуальність дослідження базується на спрямованості сучасних лінгвосеміотичних та семантичних студій на вивчення вербальної маніфестації емоції жаху через жанрові елементи художнього та

кінодискурсу. Актуальність підсилюється дослідженням емоції жаху з позиції мультимодальних студій, що уможлиблює визначення способів інтерсеміотичної трансляції і трансформації емотивів жаху в кінодискурсі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі англійської філології та перекладу Київського університету імені Бориса Грінченка Міністерства освіти і науки України в межах науково-дослідницької теми «Граматики, семантика, прагматика у тексті і дискурсі», затвердженої Вченою радою університету (протокол №6 від 31.01.2019 року). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №2 від 27.10.2015 р.) та уточнено на засіданні вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №3 від 24.09.2019 року).

Мета дослідження полягає у вивченні засобів словесного відтворення емоції жаху в художніх текстах жанру горор та виявленні шляхів їх інтерсеміотичної трансляції (за Р. Якобсоном) у кінодискурсі.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- розглянути поняття «емоційність» та «емотивність» крізь призму мовної та комбінованої знакових систем;
- уточнити основні принципи двовекторного аналізу емоції жаху на підставі розмежування понять «емотивність» та «емоційність»;
- розглянути становлення понять текстуальності та мультимодальності крізь призму дискурсивності;
- виокремити та систематизувати мовні, акустичні та візуальні засоби репрезентації емоції жаху в художніх та кінотекстах;
- виявити особливості інтерсеміотичної трансляції вербальних знаків із вербального у мультимодальний дискурс;
- визначити основні зміни жанрових характеристик художніх текстів жанру горор під час трансформації із вербального у мультимодальний дискурс.

Об'єктом дослідження є емотиви жаху в англomовному мультимодальному дискурсі.

Предметом є засоби інтерсеміотичної трансформації емотивів жаху в англomовному мультимодальному дискурсі.

Матеріалом дослідження слугують англomовні американські художні тексти жанру горор середини ХХ – початку ХХІ ст. та їх екранізації. Загальна кількість художніх текстів та кінотекстів становить 12 джерел загальним обсягом 1367 сторінок та 658 хвилин перегляду.

Методологічним підґрунтям вивчення лінгвостилістичних і структурно-композиційних засобів репрезентації емоції жаху у художніх текстах жанру горор та виявлення особливостей інтерсеміотичної трансляції

й трансформації вербальних знаків у мультимодальному дискурсі кінотекстів слугують наукові праці, присвячені жанру горор. Жанр горор із погляду емоційності та емотивності було досліджено в наукових працях багатьох учених (Т. В. Адамчук, Л. В. Димитренко, В. В. Жура, Я. Рейковський, F. Danes, P. Ekman, K. Oatley, R. Plutchik, R. Tsur, S. Wood), а також проводилися дослідження, присвячені концептуалізації емоцій страху/жаху (І. О. Андрєєва, О. О. Борисов, О. О. Коляденко, Ю. В. Назарова). Спираючись на теоретичні та практичні доробки у царині семіотики та мультимодальності (Л. Л. Макарук, М. Ніколаєва, J. Bateman, G. Kress, R. Martenec, S. Norris, K. O'Halloran, T. Royce, A. Salway, K. Schriver, K. Scott, H. Stöckl, T. Van Leeuwen), було вивчено мультимодальний аспект репрезентації емоції жаху.

Методологію наукового дослідження складають теоретичні праці А. О. Кібрика, присвячені висвітленню проблематики мультимодальної лінгвістики, в яких розглянуто канали передачі інформації – вербальні одиниці, просодію, жести, міміку, напрямок погляду в їх взаємодії. Одним із ключових питань мультимодальних досліджень є питання про невербальні структури (жести та міміка, що супроводжуються мовою), а також дискурсивні одиниці (базові одиниці локальної структури дискурсу).

У дослідженні застосовується методика, що поєднує низку **методів**. Так, встановлення семантичних складників одиниці “horror” досліджується за допомогою *компонентного аналізу* та *аналізу словникових дефініцій*. Основні вербальні засоби репрезентації емоції жаху у художніх творах визначаються за допомогою *дистрибутивного аналізу*. Особливості функціонування засобів вираження емоції жаху у художніх текстах жанру горор систематизуються через метод *контекстуального аналізу*. Основні складові та характеристики мультимодального середовища кінотекстів визначено за допомогою *методу семіотичного та мультимодального аналізу*. Застосування *трансформаційного аналізу* дало змогу виявити загальні тенденції трансляції основних актуалізаторів емоції жаху із вербального дискурсу художніх творів горор у кінодискурс.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в ньому вперше: *розглянуто* шляхи та засоби інтерсеміотичної трансляції емотивності із вербального дискурсу у кінодискурс; *виявлено* основні елементи репрезентації емоції жаху в наративі та мовленні художніх текстів, а також кінотекстів жанру горор; *уточнено* методіку аналізу інтерсеміотичної трансляції наративних та образних елементів відображення емоції жаху із художніх у кінотексти; *розглянуто* та *описано* ключові жанрові елементи, характерні для американських художніх текстів та кінострічок жанру горор

другої половини ХХ – ХХІ ст.; з'ясовано залежність невербального плану від вербального у мультимодальному дискурсі.

Наукова новизна отриманих результатів відображена в таких **положеннях, що виносяться на захист:**

1. Емоційність та емотивність художніх текстів жанру горор нерозривно пов'язані між собою. Емотивність, виступаючи системою різнорівневих засобів художнього тексту, реалізується через негативно-забарвлені лексичні одиниці та конвергенцію низки стилістичних засобів у текстах жанру горор. У художніх текстах емоція жаху маніфестується у вигляді емотиву, але у кіно реалізується не лише вербально, а й через режисерські прийоми, гру акторів (міміку, жестикуляцію, інтонацію тощо).

2. Художні тексти жанру горор – це авторські твори, жанрова характеристика яких визначається низкою лінгвостилістичних та структурно-композиційних ознак. Зокрема, художнім текстам горор властиві такі типи героїв, як а) персонажі-жахали, які в тексті характеризуються детальним портретуванням із використанням точок фокусування (за М. Tomasello). Будь-яку точку фокусування у досліджуваних художніх текстах ми розуміємо як організацію перспективи чи концентрацію уваги автора на тому чи іншому фрагменті тексту. Говорячи про портретні образи головних та другорядних героїв художніх текстів, ми виокремлюємо шість основних об'єктів відтворення емотивів жаху, на яких автори зосереджують свою увагу: *eyes* / очі, *face* / обличчя, *body* / тіло, *skin* / шкіра, *teeth* / зуби, *mouth* / рот; й б) персонажі-жертви, образи яких у художніх текстах розкрито за допомогою лексики, що називає, описує емоційний стан жаху або його фізіологічні прояви. Така лексика включає в себе синонімічний ряд іменника *horror* та похідних лексем: *dreadful*, *terrible*, *terrific*, *horrible*, *horrific*, *fearful*, *frightful* та інші.

3. До жанру горор належать також екранізації досліджуваних художніх текстів. Поняття екранізації розглядається як адаптований кінотекст, що має на меті передати основну ідею, закладену автором художнього тексту, та зберегти основні жанрові елементи горору. Спільним для художніх та кінотекстів є дотримання принципу послідовності зображення подій та причинно-наслідкові вчинки героя-антагоніста. Антагоністам притаманні стереотипні дії, що включають вбивства та представлені такими групами дієслів в аналізованих текстах: на позначення вбивств – *to kill*, *to murder*, *to assassinate*, *to drown*, *to massacre*, *to slaughter*; насильство, передане через лексичні одиниці *to torture*, *to beat*, *to heat*, *to smash*, *to slash*, *to skin*, *to abduct*, *to cut*, *to rip*, *to hack*; та канібалізм, репрезентований лексичними одиницями *to eat* та *to swallow*.

4. Художні тексти та кінотексти різняться переважно у базових засобах відтворення емотивів жаху, а саме: ілюструванні місця розгортання подій, портретуванні головних персонажів, зображенні дій антагоністів та емоційних станів протагоністів. У художніх та кінотекстах емоція жаху є жанровою ознакою, проте способи її репрезентації значно різняться. Якщо в художньому тексті емоція жаху являється емотивом і реалізується за допомогою емоційно забарвлених лексичних одиниць та стилістичних нагромаджень, то при інтерсеміотичній трансляції сенс передається не лише засобами мови, а й невербально через акустичний простір (звукові ефекти, музичні композиції), просодичні елементи (інтонації та тембр голосу) й візуальні ефекти (статичний та динамічний крупні плани, дальній план, панорама, внутрішньо-кадровий монтаж). Зокрема, фрагменти художніх текстів, де наявні описи емоційного стану жаху персонажів-жертв, трансформуються та відтворюються у кінодискурсі через звукові ефекти, музичні композиції та внутрішньо-кадровий монтаж. Оскільки кінотекстам жанру горор притаманна характерна ознака – акцент на діях, а не словах, у складному процесі семіотизації значна частина вербальних засобів репрезентації емотиву жаху зникає й реалізується невербально.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що результати й висновки стануть внеском у розвиток стилістики тексту й теорії мультимодального дискурсу, лінгвосеміотики та теорії жанру. Розкриття змісту емоції жаху, виокремлення та систематизація різнорівневих мовних засобів її вираження сприяє подальшій розбудові структури досліджуваної емоції. Робота також має важливе значення для теорії літератури, оскільки в дослідженні узагальнено особливості й закономірності американського жанру горор ХХ – ХХІ ст. Результати роботи можуть бути застосовані в суміжних дисциплінах у кінознавстві, зокрема в стилістиці фільму та теорії кінематографа. Висновки дисертації сприятимуть подальшій розробці питань, пов'язаних із взаємовпливом літератури і кіномистецтва, а також вивченням жанрових трансформацій художнього твору під впливом кінематографа.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що його висновки можуть бути використані при розробці теоретичних і практичних курсів з історії сучасної зарубіжної літератури, інтерпретації художнього тексту (розділи «Семантичне декодування поетичного твору», «Методи аналізу художнього тексту: культурологічний та семантичний виміри»), стилістики англійської мови (розділ «Стилістика тексту» та «Стилістична семасіологія») та дискурс-аналізу, лінгвокраїнознавства США, а також на лекційних і семінарських заняттях із теорії жанру, міжкультурної комунікації, лінгвокультурології, семіотики кіномистецтва, а також у

наукових дослідженнях студентів та аспірантів. Результати цього дослідження можуть бути корисними при укладанні навчальних і методичних посібників із зазначених дисциплін, при написанні курсових, дипломних та магістерських робіт.

Апробацію матеріалів дисертації здійснено на засіданнях кафедри англійської філології та перекладу Київського університету ім. Бориса Грінченка (2015–2018 рр.). Основні розділи дисертаційного дослідження було оприлюднено на Міжнародній науково-практичній конференції «Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення» (листопад 2015, 2016 р., м. Одеса), Міжнародній науково-практичній конференції «Рівень ефективності та необхідності впливу філологічних наук на розвиток мови» (травень 2016 р., м. Львів), Seventh Brno Conference on Linguistics Studies in English: “English Discourse Studies in the Times of Change” (вересень 2016 р., м. Брно, Чехія), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми філології», (грудень 2016 р., м. Чернівці), International research and practice conference “Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine” (квітень 2017 р., м. Люблін, Польща).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дослідження висвітлено в *одинадцяти* публікаціях: *п'ятьох* статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України (“Scientific Journal “ScienceRise” входить до бази даних “Index Copernicus”) та *шести* доповідях на міжнародних і всеукраїнських конференціях. Загальний обсяг авторських публікацій із проблематики дослідження становить 6,43 друк. арк.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків. Загальний обсяг використаної наукової літератури: 407 позицій, з яких 210 – іноземною мовою, 12 джерел довідкової літератури та 14 джерел ілюстративного матеріалу. Робота містить 14 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 244 сторінки, із них обсяг основного тексту – 167 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету та завдання, визначено об’єкт, предмет, методи дослідження, охарактеризовано матеріал дослідження, наукову новизну й практичне значення одержаних результатів, сформульовано положення, що виносяться на захист, наведено дані про апробацію результатів і структуру роботи.

У першому розділі «Теоретичні засади емоції жаху в англomовному мультимодальному дискурсі» розглянуто основні принципи розмежування понять «емоційність» та «емотивність». Також, окреслено загальнотеоретичні засади дослідження, розкрито значення тексту й текстуальності в широкому значенні та визначено, як мультимодальність створює окремий вид дискурсу.

З'ясовано жанрову специфіку горору та вказано на особливості реалізації емотивів жаху в художніх текстах жанру горор. Окреслено генезу розвитку жанру горор, визначено місце теми в контексті сучасних досліджень.

Звернення до психології, суміжної гуманітарної дисципліни, уможливило передусім визначення частини термінологічного апарату. Зокрема, з'ясування психологічної природи емоції жаху дало підстави виокремити в текстах персонажів «жахал» та «жертв», стосунки між якими й становлять дослідницький інтерес.

Як зазначає К. Ізард, страх є базовою емоцією, що звужує сприйняття людиною оточуючого її світу, змушуючи бачити лише об'єкт, що лякає, або, можливо, тільки шлях порятунку від нього. Разом із тим емоція жаху є похідною, варіативною емоцією від вищезгаданої. Зокрема, базова емоція «страх» виокремлює варіативну емоцію «жах», що має розгалуження у вигляді переляку, жаху від огиди чи навіть смертельного жаху. «У варіативних емоцій зовнішній прояв культурно й особистісно зумовлений і здебільшого має суто індивідуальний характер» (В. К. Вилюнас). У психології спостерігається прогалина в термінологічній системі, вживаній для дослідження емоції жаху в мультимодальному дискурсі, що ускладнює й лінгвістичні розвідки. Найбільш обґрунтованим вважаємо узагальнений термін «емотиви жаху», який і вживаємо в цьому дослідженні, оскільки він дає можливість визначати його складники, супровідні стани й емоції, стадії розвитку, симптоматику та ін.

Емоція жаху в художніх текстах є емотивом. Спираючись на висновки Я. Ю. Сазонової, емоція жаху в досліджуваному жанрі горор відтворюється через:

- 1) вербалізацію елементів емоції жаху;
- 2) вербалізацію засобів різних мовних рівнів інших негативних емоційних складників, а саме остраху, тривоги, відрази, а також амбівалентних комплексів, що поєднують і потяг, і відразу тощо;
- 3) вербалізацію захисних механізмів і бар'єрів, оскільки будь-який суб'єкт намагається відновити емоційний баланс і прагне задоволення.

У філософському розумінні емоція жаху еволюціонує разом із людиною, суспільством та культурою. Саме тому художні тексти та

кінотексти жанру горор ми розуміємо як особливі форми його відображення. Емоція жаху визначається кількісно як максимізація страху (А. О. Гришин). Тому джерело й уособлення емоції жаху є основою для розуміння принципів творення художніх текстів, що відносять до жанру горор.

Зокрема у художніх текстах жанру горор, емоційний стан жаху героя, що імітує реальний стан людини, описується за допомогою емотивної лексики. Іншими словами, емотивність – це іманентно притаманна мові властивість виражати емоції через засоби мови (Я. В. Гнезділова). Разом із цим, емоційність – це психічний стан людини, реакція індивіда на подразник у вигляді психофізіологічного прояву, що описується в художньому тексті або програється актором у кінотексті. Виходячи з цього, під емоційністю розуміємо особливу форму відображення зовнішнього світу або внутрішнього стану людини у вигляді зовнішньої психофізіологічної чи поведінкової реакції, а під емотивністю – вираження такої форми внутрішнього стану людини за допомогою мовних засобів.

У реферованій роботі емоцію жаху розглядаємо як емотив, який має таку типологічну структуру: 1) відтворення емоційного стану жаху через персонажів-жертв; 2) портретування та зображення дій персонажів-жахал, котрі є неприйнятними у повсякденному житті; 3) детальний опис локацій, що мають спровокувати відчуття жаху в реципієнта.

Щоб розкрити зміст емотивів жаху, виокремлюємо такі категорії їх реалізації:

1) поняттєвий елемент об'єкта жаху – це інформація, яку отримує адресат щодо сутності подразника, який викликає емоцію жаху. У текстовій тканині ця інформація представлена прямою номінацією емоції та супутніх станів (*horror, dread, macabre* тощо), а також похідними словами, що описують об'єкт жаху (*dreadful, terrible, horrible, horrific, fearful, frightful*);

2) емоційна реакція на об'єкт жаху – це низка негативно забарвлених емоційних станів, які в мовному середовищі представлені лексемами: *shock, dread, awe, consternation, disgust, dismay, dread, fright, hatred, panic, terror, alarm, antipathy, aversion, chiller, detestation, dislike, hate, loathing, monstrosity, repugnance, trepidation*;

3) причинно-наслідкові дії – текстова тканина, у якій висвітлюється низка дій об'єкта жаху, які в реальному світі становлять загрозу людині. У мовному середовищі такі дії представлені такими негативно забарвленими лексичними одиницями: *to kill, to murder, to assassinate, to drown, to massacre, to slaughter, to torture, to beat, to heat, to smash, to slash, to skin, to abduct, to cut, to rip, to hack, to eat, to swallow*.

Кінодискурс є видовим поняттям мультимодального дискурсу. Специфіка мультимодального дискурсу полягає в тому, що, на відміну від текстового, мультимодальний дискурс характеризується специфічною ознакою – типом семіотичної одиниці, яка будується за законами об'єднання в одне ціле знакових, звукових та візуальних систем, що включають у себе різні режисерські прийоми (J. Lakoff). Такий дискурс включає спілкування, де задіяні вербальні та невербальні елементи, що свідчать про мультиканальність людської комунікації (A. Frawley). Виходячи з комунікативних функцій та знакової природи мови, інформаційний канал або «канал передачі інформації» (за А.О. Кібриком) розглядаємо як спосіб передачі конкретної інформації за допомогою мовних знаків. У художньому дискурсі комунікація автор-читач характеризується моноканальністю (M. Spector, J.I. Kitsuse), оскільки інформація передається лише через сегментний канал, функція якого полягає у передачі вербальних сегментних одиниць. Проте в мультимодальному середовищі існує три основні двосторонні інформаційні канали: сегментний-вербальний, вокальний-слуховий та кінетичний-зоровий (А. О. Кібрик). Із цього випливає, що комунікація автор-глядач, яка базується значною мірою на суб'єктивності самого автора (режисера й художньої групи), відбувається за допомогою поєднання цих двосторонніх інформаційних каналів. На нашу думку, така особливість передачі сенсів текстами як знаковими системами через систему первинних і вторинних знаків, на відміну від мультиканальних систем кінодискурсу, дає змогу простежити тенденції у процесах семіотизації жаху як емоційного та культурного феномену із текстового у мультимодальний дискурс.

Другий розділ **«Методологія дослідження художніх та кінематографічних текстів у жанрі горор»** присвячено окресленню методологічних засад дослідження в аспекті лінгвосеміотики. Запропонована методика аналізу має комплексний характер, що уможливорює відстеження трансформації вербальних засобів маніфестації емотивів жаху із вербального у кінодискурс.

Корпус матеріалу дослідження окреслюється жанровою специфікою художніх текстів, що належать до горору, та включає в себе англomовні американські художні твори початку ХХ – ХХІ століття та їх екранізації. Оскільки досліджуваний жанр походить від англійської готичної літератури, услід за І. В. Лімборським розглядаємо жанр горор як такий, що трансформує стандартне художнє мислення та надмірну інтелектуалізацію життя за межі раціонального. Характерною рисою жанру горор є авторське фокусування на естетизації «жахливого» (А. О. Грішин). Для цієї літератури характерно те, що емоція жаху є жанротвірною, тобто зумовлює структуру

твору та образність.

Кінотексти жанру горор, на відміну від художніх текстів, характеризуються значно ширшим спектром семіотичних засобів, що можуть виступати засобами відтворення емоції жаху, тому, окрім вербальних, додаються такі невербальні засоби, як акторська гра, режисерські прийоми тощо.

Таким чином, комплексна методика дослідження зорієнтована на вивчення жанрової специфіки англомовних американських художніх текстів жанру горор та її відтворення у кінодискурсі. Застосування комплексних методів на різних етапах дослідження дало змогу виокремити жанрові ознаки досліджуваних текстів та прослідкувати особливості їх передачі вербальними й невербальними засобами репрезентації.

У третьому розділі «**Вербаліка жаху в англомовних художніх текстах**» визначено словесні засоби репрезентації емоції жаху в американських художніх текстах жанру горор та описано процес їх категоризації, виведено інваріантну жанрову структуру крізь призму емотивності.

Проаналізувавши шість американських художніх творів жанру горор таких авторів, як С. Кінг, Р. Блох, А. Левін, та Т. Харріс, вдалося виокремити три основні типи персонажів цього жанру: персонажі-жахали, персонажі-жертви та нейтральні персонажі, функція яких полягає у впливі на сюжетні лінії антагоністів та протагоністів. Крім типових героїв, жанр характеризується наративною лінійністю, де є а) початок історії, б) виявлення, в) підтвердження й г) зіткнення з об'єктом страху; сюжетною лінією героя-протагоніста у бінарній опозиції життя/смерть та причинно-наслідкові вчинки героя-антагоніста. Було встановлено, що події твору розвивають пороки чи вади «жахал».

Наприклад, *“He had done it **five times** that they knew of, had Bill. **At least five times**, and probably more, over the past ten months **he had abducted a woman, killed her and skinned her**”*. (Т. Harris 1988, с. 29). *«Він скоїв це щонайменше **п'ять разів**, поки вони не зрозуміли, що це робота Білла. **Щонайменше п'ять разів**, а може навіть і більше, за останні десять місяців він **викрадав жінку, убивав і здирав із них шкіру**»* [переклад мій – О. В.].

У таких художніх описах наявна деталізація, але немає ніяких стилістичних прийомів (порівняння, метафора, гіпербола). Основною метою автора є викликати негативні емоції, на кшталт страху, остраху чи жаху, у читача, проілюструвавши потужну динаміку дій персонажа-жахали, що вміщується у достатньо короткий проміжок часу. Прямі лексичні номінації, а саме дієслова *to abduct*, *to kill* та *to skin* вказують на жорстокість вбивці і

його порядок скоєння ним злочину.

Також значна частина сюжету відводиться описам внутрішніх станів і переживань героїв-жертв, що супроводжуються вживанням слів із синонімічного ряду лексеми “horror”. Розглянемо фрагмент із художнього тексту С. Кінга “The Shining”: “*And they heard it above them, screaming, not in anger or triumph now, but **in mortal terror.***” (S. King 1977). «*І вони почули щось над собою, воно несамовито закричало, не люто і не переможно, а **голосом, сповненим смертельного жаху.***» [переклад мій – О. В.].

Автор вдається до такого художнього засобу, як гіпербола *mortal/смертельний*, завдяки чому посилюється відчуття жаху та усвідомлення наближення смерті героя.

Оскільки спектр негативних емоцій, що відчувають жертви, є наслідком впливу подразника (основного об’єкта страху), то елементами оповіді стають такі точки фокусування (М. Tomasello), як причина жаху (психічна вада чи порок персонажа першого типу); насильницька дія (насильство, вбивства), скоєна персонажами-жахалами та емоційна реакція персонажа, який відчуває жах. Розглянемо більш детально на прикладі точки фокусування *eyes/ochi* фрагмент із художнього тексту А. Левіна: “*His eyes were golden-yellow, all golden-yellow, with neither whites nor irises; with vertical black-slit pupils. He looked at her, golden-yellowy, and then at the swaying upside-down crucifix*” (I. Levin 1967). «*Очі в нього були золотисто-жовті, повністю золотисто-жовті, без білків, з вертикальними чорними зіницями. Він подивився на неї своїми золотисто-жовтими очима, а потім перевів погляд на перевернуте догори дригом розп’яття, яке погойдувалося*» [переклад мій – О. В.].

Розкриваючи образ немовляти, автор починає з його очей, використовуючи колоратив *golden-yellow* та вказуючи на відсутність білків й вертикальні зіниці. Саме така неприродність викликає справжній жах у його матері. Для підсилення емоційності автор використовує такий художній прийом, як повтор *golden-yellow*. Зосередження уваги на погляді персонажа-жахали, на нашу думку, є найбільш стереотипним прийомом авторів художніх текстів жанру горор. Такі описи мають на меті асоціативно «наблизити» читача до персонажа, тому зазвичай характеризуються детальністю зображення.

Таким чином, оскільки інформація в художніх текстах передається через сегментно-вербальний канал, емоція жаху та феномен горор у цілому реалізуються за допомогою низки художніх засобів та точок фокусування (рис.1).

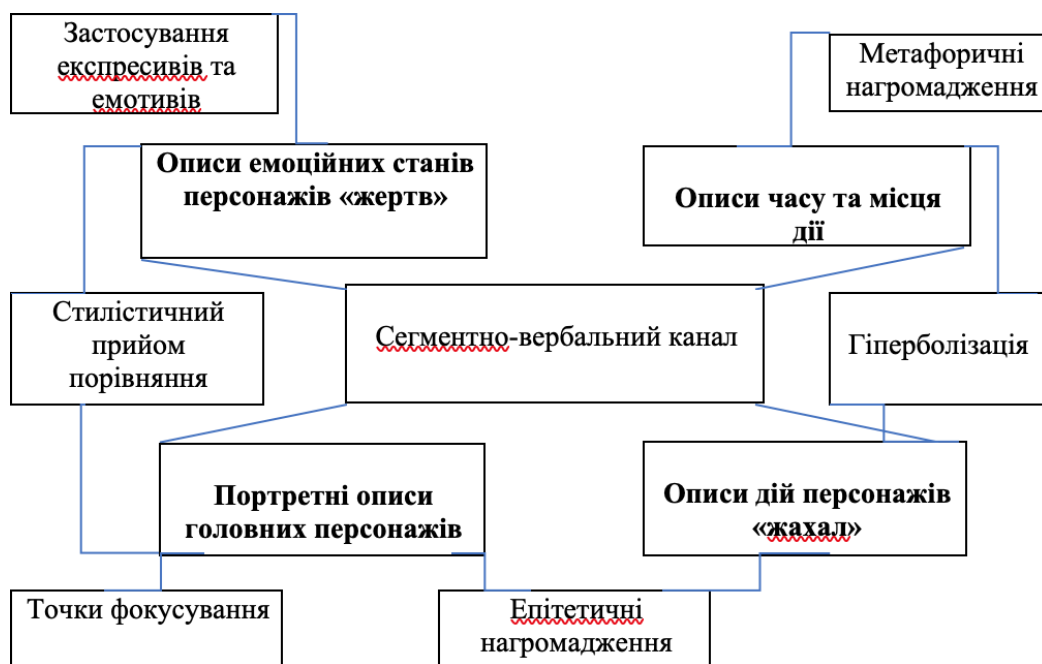

Рис 1. Емотиви жаху у текстовому середовищі

Було досліджено, що емотив жаху, виступаючи основним жанротвірним елементом, може реалізовуватися крізь призму портретних описів та дій персонажів-жахал, емоційних станів персонажів-жертв, а також у локаціях, у яких вони перебувають, адже місце дії також є невід'ємним елементом жанру горор.

У четвертому розділі «**Мультимодальний контекст вербаліки жаху в екранізації англomовних художніх текстів**» проведено порівняльний аналіз способів репрезентації емотивів жаху в мультимодальному дискурсі художніх та кінотекстів.

У кінотекстах жанру горор засоби репрезентації емотивів жаху мають іншу форму вираження, оскільки одночасно задіяні три інформаційні канали. У нашому дослідженні ми поділяємо способи семіотизації емотивів жаху на три рівні, базуючись на інформаційних каналах (рис. 2). До сегментно-вербального каналу належать діалоги та монологи персонажів, за допомогою яких вони описують власні емоційні стани чи скоєні дії. Портретні описи головних героїв трансформуються із вербального середовища художніх творів у кінематографічні прийоми статичного та динамічного крупного плану, що передається через кінетично-зоровий канал. Описи емоційних переживань персонажів-жертв у процесі

семіотизації трансформуються в акустичний простір, а саме звукові ефекти та музичні композиції, які, своєю чергою, відтворюються через вокально-слуховий інформаційний канал.

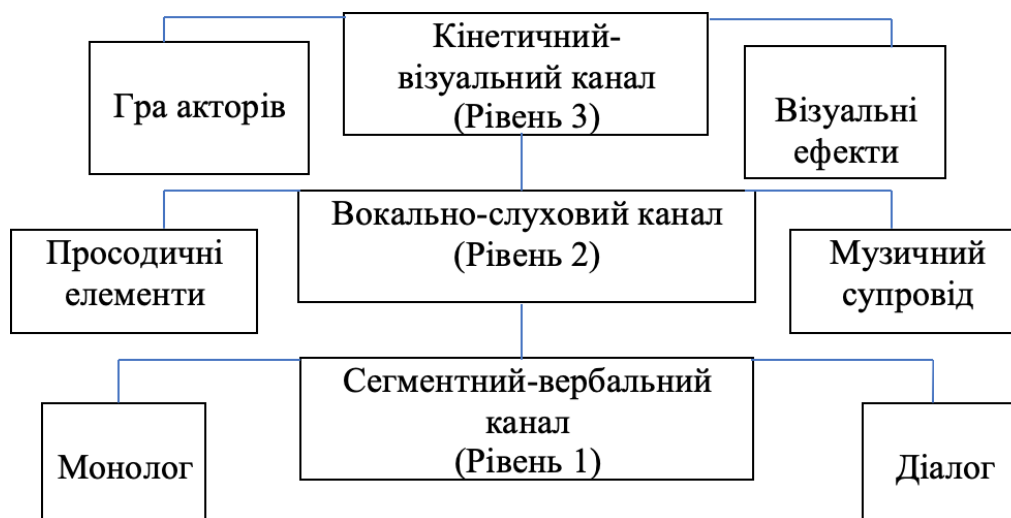

Рис. 2. Схема відтворення емотивів жаху у мультимодальному середовищі кіноекранізацій

Таким чином, основні жанротвірні елементи горор (портретні описи, описи емоційних станів, дій та локацій, які є засобами відтворення емотивів жаху, проходять складний шлях трансформації словесної репрезентації у відповідні вербальні та невербальні елементи (діалоги й монологи героїв) та невербальні засоби (дальній та крупний плани, акустичний простір і внутрішньо-кадровий монтаж). Наприклад, у процесі вторинної семіотизації опису зовнішності головного антагоніста художнього тексту Т. Харріса “Red Dragon” Френсіса Долархайда відбувається перехід від опису зовнішності, вираженого мовними засобами: “*The crooked teeth had dark stains between them and gave off a faint stench... He opened his sunken smile and put them in place and wet them with his tongue*” (Т. Harris), «*Між кривими зубами були темні п'ятна, від яких йшов слабкий сморід... Він відкрив рота, розтягнувши губи у запалій посмішці, вставив протез й провів язиком по зубах*» [переклад мій – О. В.]. До режисерського прийому крупного плану. У художньому тексті зображення персонажа-жахали супроводжується детальним описом зубного протеза шляхом використання соматизма у комбінації з епітетом

crooked teeth, що надає інформацію читачу про його структуру, колоратив *dark stains* – про його забарвлення та *faint stench* – про запах зубів. Так створюється ефект стилістичного увиразнення. Усі перераховані елементи традиційно вважаються неприйнятними й відразливими в умовах реального світу.

(00.43.01)

Рис. 3. Фрагмент з однойменної екранізації художнього тексту “Red Dragon” Т. Харріса

Щоб зберегти відповідність стилістичного ефекту, у процесі інтерсеміотичної трансляції режисер застосовує рефлексивний крупний план персонажа, оскільки у фокус потрапляє його обличчя (рис. 3). У кіно зберігається «рамка уваги» (Ch. Harrison, S. Shurma): опис зовнішності антагоніста в художньому творі замінюється на візуальний акцент на зубних протезах та «запалій посмішці», тоді як решта обличчя антагоніста закрита.

Особливістю інтерсеміотичної трансляції вербальних знаків у мультимодальному дискурсі кіноекранізацій є багатоканальність. Кінотексти жанру горор послуговуються засобами репрезентації емотивів жаху, що мають іншу форму вираження, оскільки водночас задіяні три інформаційні канали: сегментний-вербальний, вокальний-слуховий та кінетичний-зоровий.

ВИСНОВКИ

Емотивність та емоційність мають спільну основу – емоції, а також мету – передавати почуття. Емотивність відіграє фундаментальну роль у побудові художнього тексту, оскільки вона є містком між автором та читачем, адже завдяки їй читач вступає в емоційний резонанс із текстом не лише на свідомому, але й на підсвідомому рівні.

Репрезентація емотивності в мультимодальному дискурсі полягає у

властивості візуальних та звукових стимулів створювати або підсилювати емоційні відчуття глядача. Наприклад, вираження емоцій шляхом таких паралінгвістичних елементів, як жести, міміка, інтонації, знаки тощо у просторі кіно створюють особливе емоційне напруження.

Художні тексти та кінотексти жанру горор є безпосередніми збудниками емоційного мислення людини, а сам жанр є своєрідною формою вираження інформації за створеними авторами критеріями, композиційними прийомами та стилем. Особливістю жанру горор є створення ефекту жаху від нереального та вигаданого і разом із тим отримання задоволення від цього ефекту.

Світ жахів найкраще підкреслює емоційну складову мистецтва, а відтворений у кінематографі стан емоційного напруження підтримується за допомогою паралельного функціонування вербальних і невербальних засобів репрезентації емоційних станів.

Для горор характерне те, що емоція жаху як основний жанротвірний елемент реалізується крізь призму портретних описів та дій персонажів-жахал, емоційних станів персонажів-жертв, а також локацій, у яких вони перебувають. Емотиви жаху через «портретні» описи героїв виражаються за допомогою лексичних одиниць, що вказують на емоцію жаху. До них ми відносимо синонімічний ряд іменника “horror”: *dreadful, terrible, terrific, horrible, horrific, fearful, frightful* тощо.

Щоб створити ефект реалістичності у портретних описах персонажів-жахал, окрім стилістичних прийомів, використовують такий елемент, як точки фокусування. У 576 проаналізованих текстових фрагментах визначаємо такі точки фокусування: 1) eyes / очі – становить 39%; 2) face / обличчя – 23%; 3) body / тіло – 13%; 4) skin / шкіра – 11%; 5) teeth / зуби – 8%; 6) mouth / рот – 6%.

Типові локації є одним із невід’ємних елементів у жанрі горор. Їх вибір сприяє створенню атмосфери жаху та є елементом вигаданого автором світу, у якому перебувають жертви. Моторошність місця події, нарощування жаху посилюються шляхом використання художніх засобів – порівнянь, метафорів та епітетів. Останні домінують в описах, оскільки автори часто застосовують епітетами *dark, black, dull*. Однак слід зазначити, що автори не акцентують свою увагу окремо на місці або події. Аналізовані художні тексти побудовані за принципом єдності засобів репрезентації емоції жаху. Герої перебувають в одному місці кошмару до самого кінця твору. На цьому етапі дослідження встановлено, що детальне зображення локації є одним із невід’ємних елементів американських творів горор. Описи локацій створені не лише щоб «підготувати читача» до подальших подій, а й наблизити його до тієї атмосфери жаху, у якій перебувають

персонажі-жертви.

Кінодискурс як видове поняття мультимодального дискурсу є комплексною семіотичною системою, адже залучає більше каналів передачі інформації. Так, сегментний-вербальний канал базується на принципі відтворення жаху через монологи та діалоги головних героїв кінострічки. Вокально-слуховий канал включає просодичні елементи (інтонації) та акустичний простір (музичний супровід та різноманітні аудіоефекти), за допомогою яких відбувається маніфестація жаху. Репрезентація емоції жаху в кінетично-візуальному каналі відбувається через акторську гру та візуальні ефекти (крупний і дальній плани, монтаж, наближення, віддалення й панорама).

Проаналізувавши шість кінотекстів та шість художніх текстів жанру горор, ми дійшли висновку, що сегментний-вербальний канал для передачі емоції жаху залучається лише у 15%. За допомогою діалогів та монологів головні герої досліджуваних кінотекстів описують власні емоційні стани чи скоєні дії. Інші 85% трансформуються у візуальні та акустичні засоби репрезентації: 1) портретні описи персонажів-жахал та жертв перетворюються на кінематографічний прийом статичного й динамічного крупного плану; 2) описи емоційних переживань персонажів-жертв у процесі семіотизації зазнають змін і виступають у якості звукових ефектів та цілих музичних композицій; 3) описи місця події реалізуються у кінотекстах через кінематографічний прийом дальнього плану, що охоплює не лише будівлю, у якій проживають жахали, а й місцевість, посилюючи тим самим ефект нарощування емоційного стану жаху.

Комплексний аналіз художніх та кінотворів жанру горор із залученням лінгвосеміотики та психології вважаємо перспективним, оскільки він дасть змогу забезпечити глибину вивчення емоції жаху під час складного шляху інтерсеміотичної трансляції у мультимодальному дискурсі.

Таким чином, перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у вивченні функціонування різноманітних емотивів у художніх текстах із детальним з'ясуванням специфіки їх трансформації в мультимодальному дискурсі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Вовк О. В. Жах як основний жанротвірний елемент в американських романах літератури жахів / О. В. Вовк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – 2016. – Вип. 24. – С. 84–87.

2. Вовк О. В. Emotional Manifestation of HORROR in American Horror Fiction / О. В. Вовк // Збірник наукових праць «Південний архів». Серія «Філологічні науки». – 2017. – Вип. 69. – С. 72–76.

3. Вовк О. В. Трансформація засобів вираження емоційності та емотивності у творах жанру горор: лінгвосеміотичний аспект / О. В. Вовк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – 2018. – Вип. 33. – С. 64–68.

4. Вовк О. В. Маніфестація емоції жаху крізь призму описів емоційних станів персонажів-жертв / О. В. // Львівський філологічний часопис Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. – 2019. – Вип. 5. – 23–29.

5. Вовк О. В. Емотивність та емоційність в ракурсі іконічності (на матеріалі англomовного роману жахів Р. Блоха “Psycho”) / О. В. Вовк // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: «Філологічні науки (мовознавство)». – 2016. – Вип. 6. – С. 24–29.

6. Vovk O. Intersemiotic Expression of Horror in Multimodal Discourse System / O. Vovk // Scientific Journal “ScienceRise”. – 2017. – Vol. 8 (37). – P. 51–55.

7. Вовк О. В. Вербальна актуалізація емотивності у американській літературі жахів / О. В. Вовк // Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук: матеріали доповіді Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 25-26 листопада 2016 р.). – Одеса: Центр філологічних досліджень. – 2016. – С. 60–63.

8. Вовк О. В. Емотивність та емоційність як засіб художньої комунікації між автором і читачем / О. В. Вовк // Актуальні проблеми філології: матеріали доповіді IV Міжнародної науково-практичної конференції, (Чернівці, 9-10 грудня 2016 р.). – Чернівці: Гельветика. – 2016. – С. 55–58.

9. Вовк О. В. Семантика та семіотика жаху в романі С. Кінга “The Shining” та його екранізації / О. В. Вовк // Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення: матеріали доповіді Міжнародної науково-практичної конференції, (Одеса, 20-21 листопада 2015 р.). – Одеса: Центр філологічних досліджень. – 2015. – С. 61–64.

10. Вовк О. В. Семіотика жаху в романі С. Кінга “Misery” та його екранізації Р. Райнера / О. В. Вовк // Рівень ефективності та необхідності впливу філологічних наук на розвиток мови: матеріали доповіді Міжнародної науково-практичної конференції, (Львів, 13-14 травня 2016 р.). – Львів: ЛОГОС. – 2016. – С. 74–76.

11. Vovk O. Semantics and Semiotics in Multimodal Environment / O.

Vovk // English Discourse Studies in the Times of Change, Book of Abstracts: Seventh Brno Conference on Linguistics Studies in English, (Brno, 12-13 September 2016). – Brno, Czech Republic: Masaryk University. – 2016. P. 35–36.

12. Vovk O. Emotional manifestation in American horror fiction (based upon the novel by S. King “The Shining”) / O. Vovk // Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine, International research and practice conference, (Lublin, 28-29 of April 2016). – Lublin, Republic of Poland. – 2016. – P. 74–76.

АНОТАЦІЯ

Вовк О. В. Вербаліка емоції жаху в англomовному мультимодальному дискурсі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Київський університет імені Бориса Грінченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2019.

Дисертацію присвячено дослідженню емотивів жаху в англomовному художньому дискурсі та визначенню способів інтерсеміотичної їх трансформації в кінодискурсі.

Розглянуто шляхи та засоби інтерсеміотичної трансляції емотивності із вербального дискурсу у кінодискурс. Виявлено основні елементи репрезентації емоції жаху в наративі та мовленні художніх текстів, а також кінотекстів жанру горор. Уточнено методика аналізу інтерсеміотичної трансляції наративних та образних елементів відображення емоції жаху із художніх у кінотексти; розглянуто й описано ключові жанрові елементи, характерні для американських художніх текстів та кінострічок жанру горор другої половини ХХ – ХХІ століття. З’ясовано залежність невербального плану від вербального у мультимодальному дискурсі.

Ключові слова: емоційність, емотивність, мультимодальний дискурс, емотив жаху, жанр горор, інформаційний канал.

АННОТАЦИЯ

Вовк О. В. Вербалика эмоции ужаса в англоязычном мультимодальном дискурсе. – на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Киевский университет имени Бориса Гринченко Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2019.

Диссертация посвящена исследованию эмотивов ужаса в англоязычном художественном дискурсе и определению способов интерсемиотической трансформации в кинодискурсе.

Рассмотрены пути и способы интерсемиотической трансляции эмотивности из вербального дискурса в кинодискурс. Выявлены основные элементы репрезентации эмоции ужаса в нарративе и речи художественных текстов, а также кинотекстах жанра хоррор. Уточнена методика анализа интерсемиотической трансляции нарративных и образных элементов отображения эмоции ужаса из художественных текстов в кинотексты. Рассмотрены и описаны ключевые жанровые элементы, характерные для американских художественных текстов и кинотекстов жанра хоррор второй половины XX – XXI века. Определена зависимость невербального плана от вербального в мультимодальном дискурсе.

Ключевые слова: эмоциональность, эмотивность, мультимодальный дискурс, эмотив ужаса, жанр хоррор, информационный канал.

ABSTRACT

Vovk O. V. Verbal representation of Horror in English Multimodal Discourse. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology. Speciality – 10.02.04 Germanic languages. – Borys Grinchenko Kyiv University. – Kyiv, 2019.

The thesis outlines the main genre elements of horror fiction and the transformations of its structural, compositional and linguo-stylistic components in the screened versions. The thesis also focuses on the results of intersemiotic translation of verbal components in a multimodal discourse.

American horror genre meant to take a literary process beyond the rational, to challenge standard artistic thinking and excessive intellectualization of life through the author's dedication to the “aesthetization of the horrible”.

When a researcher approaches this genre, emotivity and emotionality become equally important. Emotionality is a manifestation of human's relation to reality, facts of personal and social life, which are expressed in terms of emotional experience, while emotivity is defined as reflection of the emotional state of the character, with the help of carefully selected lexical units in the text simulating or mimicking real human emotional experience. Emotivity as a means of a literary text triggers emotionality that functions in parallel with language and compensates linguistic means.

Horror as the main genre element finds its way to the literary texts through the prism of the characterization or / and descriptions of emotional states and actions. The locations are important for horror genre and descriptions of the loci are important horror stimulators.

Horror movies in comparison with the novels, are characterized by much wider range of means, which are used for horror stimulation. In contrast with the literary text, in film sign, sound and visual systems merge together. If the verbal environment is mono-modal as the information passes only through the segment channel (verbal signs in a book), the multimodal discourse involves at least three two-way channels of information transmission: segmental-verbal, vocal-auditory and kinetic-visual. They rely on various directing techniques, such as visual and sound effects. The analysis has shown that horror manifestation is made through several information channels simultaneously. The segmental-verbal channel includes dialogues and monologues of the main characters, descriptions of their own emotional states or actions. Direct characterization of antagonists and protagonists is transformed from the verbal environment to a static and / or dynamic close-ups, that are parts of the kinetic-visual channel. The descriptions of the emotional states of characters in the state of horror, in the process of semiotization are represented also through the vocal-acoustic channel as sound effects or musical compositions.

Thereby, the main components of horror genre include typical characters and typical elements of narration that embrace narrative linearity of the onset, discovery, confirmation, and confrontation with the object of fear; protagonist's storyline through the binary opposition of life and death; and cause-and-effect actions of the antagonist. The major actions within the plot are driven by the vices or disabilities of the antagonist who went through some traumatic experience as a child or has a mental illness. A significant part of the plot is made of the descriptions of protagonists' emotional states. As the range of negative emotions, including the fear and horror, experienced by the protagonists, is a result of the exposure to the stimulus, the following attention frames become the part of narration: (a) the cause of horror (antagonist's mental defect or vice); (b) violent action (violence, murder) committed by the antagonist; and (c) emotional reaction of the protagonist.

All in all, the element of horror emerges when an author balances mundane and fantastic creating an impression of "supernatural" in this way.

Key words: emotionality, emotivity, multimodality, verbal horror stimuli, horror genre, information channel.

Підписано до друку 08.11.2019 р. Формат видання 60x84/16.

Ум. др. арк. 1,16. Тираж 104 пр. Зам. № 8-036.
Київський університет імені Бориса Грінченка.
04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.
Свідоцтво про внесення до Державного Реєстру
ДК № 4013 від 17.03.2011 р.